

עלי ספר

עלי ספר

ישמחו החסידים ויגילו המעיינים ההולכים בדרכי אבותנו וצועדים במסילת רבותנו הקדושים לבית גור ולמעלה בקודש וצמאים לשמוע דבר השם מה חידוש נתחדש בבית מדרשם.

דרך רבותינו לדורותם הייתה למצוא דברי חפץ להתעוררות בעבודת השי"ת ולתיקון המידות מכל חלק מחלקי התורה, היו דולים מרגניתא מכמה מילים ספורות בגמרא או להבערה יצאו ללמד בדרכם בעבודת השם מתוך הלכה בשו"ע ופוסקים. מקום של כבוד ללימוד התורה על כל חלקיה ומעמקיה היה בחצרה של פשיסחא ותולדותיה, ולא רק משום שלא עם הארץ חסיד ועל כן יש לדעת את המעשה אשר יעשון, אלא כי העליה בעבודת ה' כמו גם מלחמת היצר תלויה וקשורה בקשר בל ינתק עם היגיעה והעיון בתורה הקדושה, ועל ידה מזדכך החומר ומזדככת המחשבה ואפשר לבוא לעבודת הלב כדבעי, כידוע כל זה ממעשיות אין ספור מבתי המדרש של פשיסחא קאצק וגור. לא פלא איפוא שגם את ההתעוררות לעבודת ה' לקחו הם מתוך הגמרא הראשונים והפוסקים. יתירה מכך ניתן להבחין שגם חלק האגדה ואפילו חלק הרמז והסוד שבתורה, נתפרש נלמד ונותח לפי הלך מחשבתם ודרך לימודם, דרך הלימוד בעיון והנחת כל דבר על מאזני הצדק והיושר.

בליקוט שלפנינו נעשה נסיון להביא לפני הצמאים לדבר ה' תמצית ופירושים מתוך תורתם העמוקה והרחבה, ולתת הצצה בעלמא לעולם טמיר ונעלם שכל חלקי התורה כלולים בו ומשמשים גם יחד להביא את האדם להתעוררות הלב והתרוממות הדעת להתקרב לעבודת השי"ת. רובי תורתם של רבותנו נכתבו בצורה של מאמר הכולל בתוכו ביאור של כמה עניינים יחד, ומביא בדרך כלל לנקודה של התעוררות או חיזוק. בחיבורנו נצמדנו לביאור הגדה של פסח תוך הבאת הנקודה המרכזית והשמטת עניינים שנתבארו אגב אורחא.

אבן היסוד והחיבור המרכזי לבנות עליו ליקוט זה הוא הספר הקדוש שפת אמת אשר מצד עומקו ורחבו יש בו לבנות בנין שלם ממנו לבד, אך כיון שמטרת החיבור להביא את התמצית הצטמצמו בהבאת הדברים שנוגעים לפירוש פשט

עלי ספר

דברי ההגדה ממש וזה הקו שנקטנו בדרכנו גם בשאר ספרי רבותנו הקדושים. בסוף החיבור הבאנו אוצרות פז גנוזות שלא נדפסו מעולם מכתב יד חסידי רבנו השפת אמת זיע"א מה שכתבו לעצמם בשפת האידיש מאמרים מפסח כמו ששמעו מפיו הקדוש. כתבי יד אלו שופכים אור על הדברים שבספר ומהווים עדות חיה על האופן שבו נאמרו. תודות מיוחדות לבעלי הכתב יד ולעורכים החשובים שתורמו מניסיונם העשיר לעריכת הדברים.

לאורך החיבור פזורים חלקי נגלה ובירורי הלכה מרבותינו זיע"א ותלמידיהם ובנספח הוספנו קטעים מתוך דרשת שבת הגדול מהרב שאול משה מויערשוב זצ"ל זקינו של רבנו ראש הישיבה שליט"א ועוד הוספות חשובות.

אור חדש על ציון תאיר. בחיבור זה ליקטנו הרבה מתורתו של רבינו ראש הישיבה שליט"א שבחלקם הגדול עדיין לא נדפסו בספר, מהם אשר זכינו לשמוע בלהבת אש קודש ממש בחדשים האחרונים בעת התאספות מקהלות בית ישראל בסעודת רעווא דרעווין, אשרי עין ראתה זקנים עם נערים היושבים בצוותא חדא בהאי שעתא דביה רעווא בהתעוררות תשובה ומעשים טובים אשר יפה מכל חיי העולם הזה. ברגשי קודש מגישים אנו אותם לראשונה לפני מבקשי דעת ובוודאי יש בהם לעורר את הלבבות ולהאיר את עיני הצמאים לדבר ה'. נודה למו"ל הרב גדליה שארר שיחי' על טובת עין שנהג בנו.

כצאתנו את הקודש נודה להשי"ת על הטוב אשר גמלנו עתה, כן יגיענו ויזכנו ללמוד וללמד בתורתם של מועדים ורגלים אחרים ששים ושמחים בדברי התורה הקדושה להרבות חיילים לתורה לשמור ולעשות ולקיים באהבה, ונאכל יחד עם כל בית ישראל מן הזבחים ומן הפסחים במהרה בימינו אמן.

עורכי הספר

תוכן העניינים

מט	יחץ	חודש ניסן
נא	מגיד	קודם הפסח
נב	מאמר הזוהר	שבת הגדול
נב	ההגדה	מכירת חמץ
נח	ארבע קושיות	הגעלת כלים
קנא	הלל	מים שלנו
קנח	רחצה	השבתת חמץ
קנט	מוציא	בדיקת חמץ
קס	מצה	לשם יחוד וברכת הבדיקה
קע	הסיבה	בחיוב הביטול
קעא	מרור	שריפת חמץ
קעט	כורך	ביעור חמץ
קפג	שולחן עורך	י"ד ניסן
קפד	אכילת ביצה	סיום מסכתא
קפה	צפון	חצות
קפז	ברך	ערב פסח
קצב	כוס שלישי	עניני קרבן פסח
קצג	כוס של אליהו	באגרת ר"ש מאסטרפוליא
קצד	הלל	אפיית המצות
ריא	נרצה	חג הפסח
ריח	אחרי הסדר	חג האמונה
ריט	שיר השירים	ליל הסדר
	נספחים	סימני הסדר
	רשימות חסידים מדברי השפת אמת	ארבע כוסות
	לפסח	הגדה של פסח
	דרשת שבת הגדול - מהרב	קדש
	מויערשוב	בנוסח הקידוש
	בענין חומרת ביעור חמץ - מראש	ורחץ
	הישיבה שליט"א	כרפס

דבר אמת - הנעשה הנשמע והנראה בקהילת רבינו ראש הישיבה
להצטרפות - DE422144@gmail.com

חודש ניסן

קודם הפסח

לימוד הל' פסח קודם פסח

סיפר לי רב גדול מחסידי גאליציע, ששמע פעם אחת הפלגה גדולה ממרן הגה"ק איש אלקים בעל שם משמאל זצ"ל על אביו רבינו הקדוש זצ"ל, כשאירע לו להיות אצלו זצ"ל קודם הפסח, וזרזו מאד להתמיד בימים אלו בלימוד הלכה של פסח. ונזרק מפה קדשו בזה הלשון, הנה אבי ז"ל כשהגיעו ימי ניסן הקדושים היה טרוד מאד, והיה מסבב והולך בעולמות עליונים [בלשונו הטהור 'און ער איז ארום געקראכען אין די עולמות עליונים'], ובכל זאת לא עבר יום שלא עסק בעיון בהלכות הפסח, ע"כ לשונו הטהור.

ל' יום קודם הפסח צריכים לבדוק בנכני הנפש

בגמ' (פסחים ו.) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום, מלבד לימוד ההלכות, כלולה גם חובת הבדיקה בעמקי ונכני הנפש. ואם כתבו הפוסקים, שכל שלושים יום לפני הפסח צריכים להזהר ולעיין בכל דבר שנעשה, שלא ישאר בו חמץ באופן שלא יוכל להסיר בניקל [עי' ב"ח סוף סי' תל"ו ומשנ"ב שם סוס"ק ל"ב]. בודאי גם לגבי ביעור החמץ שבלב כן הוא, ונצרך לזה הכנה דרבה של שלושים יום. ונטמן הדבר ברמז במה שאמרו בגמרא (פסחים כא:): כותח וכל מיני כותח אסור למכור שלושים יום קודם לפסח, כיון דכותח מטמטם הלב ומסמא עינים (שם מב.), וזהו 'כל מיני', לרבות חסרונות ברוחניות שכמותו המטמטמים את הנפש, שצריך להפריש עצמו מהם ולבערם מן העולם. [ראש הישיבה שליט"א]

מעלת וחשיבות ימי חודש ניסן

סיפר לי הרה"ח ר' משה בארנשטיין נ"י מלאדז, שפעם אחת נסע הרב הצדיק הרב מאמשינאו ר' מנחם זצ"ל דרך סאכטשאב על חתונת נכדו לעיר ווישעגראד, והלך לבית אדמו"ר הקודש זצ"ל עם החתן, לקבל פני קדשו. ואמר לו רבינו הקדוש, הנני צריך לכבד אתכם מאד. וסיפר לו ואמר, כי בהיות אבי ז"ל רב בעלקוש, נסע דרך שם א"ז הרה"ק ר' יצחק מווארקי זצ"ל, והלך אליו אבי הרב ז"ל, ולקח אותי עמו. ולאחר שדיבר זקינו עמי הרבה, אמרתי לו, רבי ברכני. ושאל אותי, איך ילד כמותך יאמר לאיש זקן בלשון אתה. והשבתי לו, הלא להקב"ה גם כן אומרים אתה. ואמר לאבי ז"ל, מובטח אני בו, שיהיה גדול בישראל. ואמרתי לו, איננו מספיק לי ברכה קצרה כזו, כי אם שיניח שתי ידיו על ראשי ויברכני ברכה ארוכה. וסיים רבינו הקדוש על זה ואמר, אם כי לא נתקיים בי כל הברכה שלו, אכן מקצת ברכתו על כל פנים נתקיימה. וענהו הרבי מאמשינאו ואמר אליו, אם כבוד זקני הקדוש יקר אצליכם כל כך, אבקשו שיעשה לי זה הכבוד, ותסעו עמי על הנשואין לווישעגראד. והשיב לו רבינו הקדוש זצ"ל, בחודש ניסן ותשרי אינני זו מביתי, כי רגע באותו זמן ליום יחשב, ע"כ. ועיין בשו"ת אבני נזר או"ח ח"ב הלכות פסח סי' של"ו, שכתב גם כן רבינו הקדוש זצ"ל לרב גדול אחד על ימי חודש ניסן, כי ימים אלו יקרי הערך הם, ושעה ליום יחשב, עיי"ש. ושמעתי משמיה דרבינו הקדוש זי"ע שאמר פ"א, שבימי חודש ניסן מחמת גודל בהירות קדושת הימים, אינו צריך לישן כלום, ופלא.

[אביר הרועים אות רצ"ט]

התעוררות והתחדשות שיש לכל אדם בחודש ניסן

הנה בש"ס (ר"ה יא.) בניסן עתידין ליגאל, יש לפרש דבכל שנה בהגיע ניסן, שמתעוררת בכל אדם התחדשות עבודה מעין המאורע ברשפי אש האהבה, כי עיקר חוזק התשוקה, היא בהתחלה, כמו שכתוב ברוקח: אין חוזק כחסידות בתחילה. וביותר בליל פסח, שאז מושפעת לכל איש ישראל אהבה יתירה לאביו שבשמים, איש איש כערכו. ובכוח רשפי אש אלו של כל שנה, בניסן עתידין להיגאל, כי ניצוצי אש אלו מתקבצים יחד ומצטרפים לחשבון גדול, ובכוחם ייבנה המקדש.

[ארץ צבי ד' פרשיות תרפ"ח ד"ה חדש והבא]

שבת הגדול

טעם נחמד שנקראת השבת קודם פסח שבת הגדול

טעם למה נקרא השבת שלפני פסח שבת הגדול, דאיתא בזוהר הקדוש (רע"מ ח"ג רפב:) דאברהם אבינו ע"ה אתקין פסח, ואיתא בבראשית רבה (לט, יא) דאברהם אבינו ע"ה נקרא גדול, וכמו שכתוב (יהושע יד, טו) 'אדם הגדול בענקים' והיינו שהוא גדול מאדם הראשון. דאברהם אבינו ע"ה מתקן חטאו דאדם הראשון בפסח, דלמאן דאמר דחטה היתה (סנהדרין ע:), מתקנו בסגולת המצות שנעשו מן החיטים למצוה מן המובחר. ולמאן דאמר גפן היתה (שם), מתקנו בהיין של ד' כוסות. והנה מבואר דהשבת אשר לפני החג הוא ההתחלה להחג הבא אחריו, והיינו תחילה למקראי קודש, ולכך נקרא שבת הגדול על שם אברהם אבינו ע"ה.

[ויען יוסף אות כ]

ראה בנספחים עמ' רנ"א דרשת שבת הגדול מהרב מויערשוב

מכירת חמץ

מנהג הראוי במכירת חמץ

כתב בשו"ת עני בן פחמא, שפעם התוועדו יחד הרה"ק מוורקי והרה"ק ר' שרגא פייבל יחד עם רבינו [החידושי הרי"ם], ועוררו על מה שנהגו כל האנשים למכור החמץ לגוי, שיש לחשוש על זה שאינם עושים כדיון. כי יש אנשים רבים אשר אינם מבינים כלל ענין המכירה, ובפרט שנעשה בחפזון, שהזמן קצר לאיסור חמץ. וגם האנשים בני תורה, גם כן נעשה אך לפני, ואינם מוכרים כלל בלב שלם, שהערל הוא איש עני כמובן. על כן מן הראוי, שימכרו כולם חמצם על פי שטר מכירת חמץ, שזאת יכולים להבין כל איש ישראל, שהוא ממנה את הרב למורשה על כל מיני חמץ שלו, שיעשה הרב כפי הבנתו בענין המכירה, ואך שיציל אותו מאיסור בל יראה ובל ימצא, וזאת עושה כל אחד בלב שלם. והרב

הגעלת כלים

אף לדברים קשים יש תיקון על ידי הגעלה וכיבוס - אש התורה

איתא בגמ' (פסחים ל:), הני אגני דמחוזא, הואיל ותדירי למילש בהו חמירא, כבית שאור שחימוצו קשה דמי. יש דברים שאדם מורגל בהם, אפילו חטאים קלים, אפילו הרהורים, אם חס ושלום מורגל בהם ומשהו ביה, צריך חרטה עמוקה, שלא ימשך אחריהם. וכדאיתא בזוה"ק (ח"א ריט:), שיש עבירות שאי אפשר לשוב עליהם בתשובה, ומבאר השל"ה הקדוש (שער האותיות אות קו"ף שמ"ט), לפי שמסתבך בחטאו ונכשל שוב ושוב.

אולם יש עצות על ידי הגעלה וכיבוס, כל ההגעלות לומדים מגיעולי גויים, וכותיב בהו (במדבר לא, כג) 'כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש'. ובגמ' סנהדרין (לט.) עיקר טבילותא בנורא, **הרמז לאש התורה**. ואיתא מצדיקים, שהפסוק (ויקרא ו, ו) 'אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה', הוא סגולה להעביר הרהורים רעים, היינו אש התורה. וכדאי' (סוטה כא.) עבירה מכבה מצווה ואין עבירה מכבה תורה, שעבירה היא חושך, ותורה היא להיפך היא אור. ויש דברים שאינם באש אלא במים, 'וכל אשר לא יבא באש תעבירו במים' (במדבר שם), כבולעו כך פולטו. איתא מאר"י ז"ל, שהזיעה שמזיעים באפית המצות היא תיקון לחטא, הבלא מפיג הבלא, הב"ל ראשי תיבות ה'ספיק ב'ציקם ל'החמיץ, וזיעה של מצווה מתקן זה.

[ע"פ פנ"מ שה"ג תשנ"ג]

מים שלנו

שאיבת מים שלנו קודם בדיקת חמץ

זקיני החידושי הרי"מ זצ"ל אמר, כי לכך כתיב 'אנכי' קודם 'לא יהיה לך', כי 'אנכי' הוא קבלת עול מלכות שמים, ו'לא יהיה לך' הוא סור מרע, מפני שיכולים לקבל עול מלכות שמים, אף על פי מ'איז נאך נישט אינגאנצען ריין [שעדיין אין נקיים לגמרי]. ואולי זהו הטעם כאן בשאיבת מים שלנו, כי מצה מרמזת על מלכות שמים, והשבתת חמץ מרמזת על סור מרע, ומפני זה מקדימים שאיבת מים של מצת מצווה, קודם בדיקת חמץ.

[אמרי קדש אמרי אמת]

השבתת חמץ _____ ט

השבתת חמץ

בדיקת חמץ

בדיקת חמץ מרמזת לבדיקת היצר שבאדם

בגמ' (פסחים ב.) אור לי"ד בודקין את החמץ, הרמז על שאור שבעיסה שבתוך האדם, על הבדיקה בעצמו של אדם. [ע"פ רבותינו]

רמז למעלת מצוות הנעשות מתוך אור התורה

הבדיקה לאור הנר, דכתיב (משלי ו, כג) 'נר מצוה', וכתיב (תהלים יט, ט) 'מצות ה' ברה מאירת עינים'. והמצות כשנעשו מתוך אור התורה, והיינו בדעת ורצון טוב, אז כל מצוה מאירה לאדם, ויודע למצוא מקום הצריך תיקון. [שפת אמת ליקוטים שבת הגדול ד"ה ענין הבדיקה]

הבדיקה בחורין וסדקין רמז לפתח כחודו של מחט, ויש לשמור שלא יאבד פתח זה

בגמ' (פסחים ח.) אמר רב נחמן בר יצחק, זה יכול להכניסו לחורין ולסדקין וכו'. תנא אין מחייבין אותו להכניס ידו לחורין ולסדקין לבדוק מפני הסכנה וכו', והא אמר רבי אלעזר, שלוחי מצוה אינן ניזוקין, אמר רב אשי, שמא תאבד לו מחט, ואתי לעיוני בתרה. איתא במדרש (שה"ש ה, ב) פתחו לי פתח כחודו של מחט, שנצרך התעוררות מהאדם לכנוס, ואז פותחין לו מן השמים. וזהו הבדיקה שתקנו חכמים בחורין ובסדקין, כי על ידי שבודק עצמו ומשליך הפסולת, מתקרב להשי"ת. ואיתא אצל בדיקה שמא תאבד לו מחט, אולי שמעתי מכ"ק אאז"ל, שהבדיקה

י. עלי אור

שמא יאבד לו מחט של פתחו לי פתח כחודו של מחט. וזאת נצרך לשמור, שישאר אצלו החודו של מחט לכנוס אל הפתח. [בית ישראל שביעי של פסח תשי"ג]

ע"י אחדות ישראל יכול לסתום החור והפירוד שבינו לחבירו ולהתרחק מהגוי שבקרבו

בגמ' (פסחים ת.ז:) חור שבין אדם לחבירו, זה בודק עד מקום שידו מגעת, וזה בודק עד מקום שידו מגעת, והשאר מבטלו בלבו וכו'. תניא חור שבין יהודי לארמאי, בודק עד מקום שידו מגעת, והשאר מבטלו בלבו. חור שבין אדם לחבירו, חור ענין נקב, פירוד שבין אדם לחבירו, זה בודק עד מקום שידו מגעת וזה בודק עד מקום שידו מגעת, כל אחד יבדוק ויתקן עד מקום שידו מגעת. שבין יהודי לגוי, לכל אחד מצוי כעין גוי, ועל ידי אחדות בני ישראל, יכול להגיע לסתום החור ולהתרחק מהגוי שבקרבו, וזה ענין הבדיקה והביטול קודם הפסח. [בית ישראל פר' צו תשי"ח]

ביטול בחינת משה רבינו ובדיקה בחינת אהרן הכהן

בגמרא (פסחים ד:) בדיקת חמץ מדרבנן הוא, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה. משה רבינו ע"ה הוא 'תורה אור' ואהרן הוא 'נר מצוה', ואיתא (זהר ח"ג נג:) משה שושבינא דמלכא, שהוריד התורה לבני ישראל להורות דרך ה', ואהרן שושבינא דמטרוניתא, הוא החלק שיש לבני ישראל במעשיהם, ולכן נשתתף אהרן במצוה ראשונה דהחדש הזה לכם. וגדול כוחן של מצות בעשיה, שעל ידי המצות מתברר הנפש והגוף. ולכן אמרו חז"ל (שם ח.) בודקין החמץ לאור הנר שיכול להכניסו לחורין ולסדקין, לאור הנר הוא בחינת אהרן. וגם רמז לדבר, כי י"ב נשיאים הקריבו בניסן, ובי"ג חנוכת אהרן בהעלותך, ובאור לי"ד בודקין החמץ לאור הנר. כי מדאורייתא בביטול בעלמא סגי, הוא בחינת משה רבינו ע"ה, שהיצר הרע בטל ממנו, כמו שאמרו (ירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח) בעצרת שניתן בו תורה, אית ביה ביטול יצר הרע, אבל בכח אור הנר בודקין. [שפת אמת פר' צו תרנ"ב ד"ה צו]

ביעור חמץ ע"י עצם לימוד התורה

זכור אני פעם כשהייתי ילד קטן, אמר לי אחרי בדיקת חמץ אאמו"ר זצ"ל, 'אור לארבעה עשר בודקין את החמץ, איתא בספרים (זהר ח"ב מ:) חמץ זהו יצר הרע, און א יונגעלע האָט אויך א יצר הרע'. והראה לי בגמרא (סנהדרין צא:), דיצר הרע ניתן באדם מיד עם הוולדו. ושאלתי אותו, איך בודקין את היצר הרע. וענה לי, דו וועסט לערענען, וועסטו וויסען. אז חשבתי, שכאשר אגדל ואלמד, אמצא בספרים היאך לבדוק את היצר הרע. כעת נדמה לי כוונתו, **שאם אלמוד, על ידי עצם הלימוד אדע איך לבדוק היצר הרע** [פעם מצא איזה ביכעל של המשרתת, ואמר דאס איז דער ריכטיגער חמץ, וצחק, ורצה לשים זה בחמץ ולשרוף. אמרה לו אמי ע"ה, זה לא שלנו, זה של המבשלת. והחזיר לה, ושאל, אם אין בזה שלעכטע זאכען].

גודל הקושי של עבודה בלב

כתב הר"ן בריש פסחים (א. ד"ה אלא כך), הטעם למה תיקנו חז"ל בדיקת חמץ, ולא סגי בביטול מדאורייתא. משום דבביטול בלב, חששו חכמים שמא לא יבטל לגמרי בלב שלם. והוא פלא דהרי הביטול הוא רק בלב, ואילו הבדיקה היא עבודה קשה בחורים ובסדקים, ואם כן איך יתכן, שעל עבודה כה קשה סמכו שהאדם יעשנה היטב, ואילו על ביטול קל בלב לא סמכו חכמים. ומזה רואים, דאכן כך, על עבודה קשה במעשה, סמכו חכמים שיעשנה כראוי, יותר מדבר מועט בלב. ובדרך העבודה, מרגלא בפומייהו דחסידים, יותר קל לגמור את כל הש"ס מאשר לשבר מדה אחת, והיינו כיון דעבודה קשה במעשה, יותר קלה מעבודה קלה בלב. [ראש הישיבה שליט"א]

ביטול היצה"ר ע"י לימוד התורה בעיון

בגמ' (פסחים ד.) מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ליה, איתא מצדיקים הרמז, שעל ידי כח התורה, אפשר לבטל את כל הבלי העולם, אמנם הני מילי בלימוד התורה מתוך יגיעה ועמל. דהנה מפורסמת שיטת רש"י (שם ב. ד"ה בודקין), שתיקנו חכמים לבדוק חמץ, כדי שלא יעבור האדם בבל יראה ובל ימצא. והקשו על כך בתוס' (שם ד"ה אור), שהרי מבטלים את החמץ, ואם כן גם בלא הבדיקה לא יעבור

יב _____ עלי אור

בבל יראה ובבל ימצא. ולכן כתבו, שתכלית הבדיקה היא, כדי שלא יבא לאוכלו, עיי"ש. ובפירוש הרע"ב רצה ליישב פירוש רש"י, שאילו לא היה בודק את החמץ, לא היה מועיל הביטול, כיון דחיישינן שמא ימצא גלוסקא יפה בפסח, וימלך על ביטולו ויחשוב עליה לאכלה, ובזה יבטל את הביטול דמעיקרא, ויעבור עליה בבל יראה ובל ימצא. ועל כן אמרו לבדוק, כדי שלא ימצא את החמץ. ומאד תמהו האחרונים על דבריו, הא גמרא מפורשת שנינו (שם ו:), דאמר רב הבודק צריך שיבטל, ודנו בגמרא בטעמו של דבר, אי נימא משום פירוורין, הא לא חשיבי, אמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה'. הרי שעל ידי הביטול, לא יעבור על כל יראה כשימצא את הגלוסקא בפסח, ואילו הרע"ב כותב להיפך, שעל ידי הביטול גרידא היה עובר בבל יראה, ורק משום שבדק נמנע מלעבור.

ובדרך העבודה נראה לתרץ דברי הרע"ב, ביטול שהוא במחשבה ובאמירה בעלמא ללא בדיקה שבאה מתוך עמל ויגיעה, אין בו ממש, ולכן בעל כרחך צריך בדיקה במעשה, כדי שאחר כך תועיל הביטול. העולה מזה בדרך המוסר, דמה ש'מדאורייתא' זו כח התורה 'בביטול בעלמא סגי', היינו בתורה שבאה על ידי עמל ויגיעה.

[ראש הישיבה שליט"א שש"פ תשע"ט]

בגמרא (פסחים ו:): הבודק צריך שיבטל, מאי טעמא, אמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה, ודעתיה עילויה. ופירש רש"י (שם ד"ה ודעתו עליה), חס עליה ומשהה אפילו לרגע. ולכאורה צריך להבין, למה יהא דעתיה עילויה, והלא האוכל חמץ בפסח עובר בכרת, ואם משהה חמץ בביתו עובר בלאו, ולמה יעשה כדבר הזה עובר גלוסקא שאינה שוה כי אם פרוטה בעלמא.

ונראה לומר על דרך העבודה, דגלוסקא רומזת לחטא אדם הראשון בעץ הדעת שהיה של חטה (ברכות מ.), ונרמז באמרם (שבת ל:): עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, כי לעתיד לבוא נזכה לתיקון השלם, ותוציא הארץ גלוסקאות מתוקנין. והתחלת החטא בעץ הדעת היה על ידי 'תאוה לעינים' (בראשית ג, ו), כי כך דרכו של יצר הרע, שנותן לתרי סרסורי דעבירה להסתכל ולחמוד, ומיד כשרואה את הגלוסקא חומד ומתאוה לה. ובאותו רגע נכנס בלבו הרהור חמדה [הלוואי שהיה חג הפסח בעוד שבוע], כדי שיוכל לאכול הגלוסקא, ועובר על 'ולא יראה'.

[ראש הישיבה שליט"א]

השבתת חמץ _____ יג

על ידי התורה אפשר לבטל את היצר הרע

הגיד האמרי אמת ז"ל בשם השפת אמת ז"ל, מדאורייתא בביטול בעלמא סגי (פסחים ד:), שעל ידי התורה יכול לבטל את היצר הרע, ורבנן תיקנו שכל אחד יבדוק עד מקום שידו מגעת (שם ח.), הרמז לבדוק עצמו. [ע"פ בית ישראל צו תש"ט; צו תשי"א]

טעם דנקרא הביטול בתורה בשם 'תשביתו'

טעם למה נקרא ביטול החמץ בשם 'תשביתו', וכן תרגם אונקלוס (שמות יב, טו) 'תשביתו' - 'תבטלון'. כי כמו בנכרי המבטל עבודה זרה, העיקר הוא לא שיתבטל מן העולם, רק העיקר שיתבטל מן הלב, וכמו כן בחמץ אם רק אומר כל חמירא, אך בליבו אינו מבטלו שם, חייב להעבירו מן העולם ולשרפו מן התורה. [חידושי הרי"ם פסחים ד.]

הרוצה לשלוט על האיברים שאינם ברשות - יצליח

בגמ' (פסחים ו:) הבודק צריך שיבטל, ופירשו בגמ', שמא ימצא גלוסקא יפה, ואז לא יוכל לבטלה, משום שחמץ אינו ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו ברשותו. ומידה טובה מרובה, כשאדם מגלה דעתו שרוצה לשלוט על חמשה איברים שאינם ברשותו של אדם, בוודאי שיהיה כאילו הן ברשותו. [ראש הישיבה שליט"א שש"פ תשע"ו]

לשם יחוד וברכת הבדיקה

אמירת בשם כל ישראל מצד טומאה הותרה בציבור

איתא מהאר"י ז"ל, שקודם כל מצווה שמקיים איש ישראל, יאמר בשם כל ישראל, כדי לכלול עצמו עם הכלל. רצון השי"ת הוא שכל ישראל יעבדוהו, ושלכל אחד יהיה זכות וחלק בעבודת השי"ת, וכשעושים בשם כל ישראל, נחשב כעבודת ציבור. ואז גם אם אין היחיד ראוי, הרי טומאה הותרה בציבור. [פני מנחם נר שני דחנוכה תשנ"ד]

מעלת הברכה קודם עשיית המצוה

'אשר' קדשנו במצוותיו וצונו, איתא בגמ' (פסחים ז.) כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן, מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא, אמר רב נחמן בר יצחק, דאמר קרא 'וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבור את הכושי', אביי אמר מהכא, 'ויעבור מלכם לפניכם וה' בראשם'. והקשה החידושי הרי"ם, מפני מה צריך לומר בגמ' לשון זה עובר לעשייתן, שיצטרך להקשות מאי משמע, ולהביא ראיה דעובר לישנא דאקדומי דצריך לברך קודם לעשייתן. ועוד קשה, הרי ברכה רק מדרבנן, גם מה רמז יש ב'ולא שכחת' (דברים כו, יג) על הברכה דווקא. ותירץ כי משפט הטבע לברך אחר הנאה, דבאמת מדרך העולם היו צריכים לברך אחר עשיית המצווה, על שזכה לעשותה, כדרך שמצינו בברכת המזון מן התורה שמברכים אחר ההנאה, שכן מצוות התורה על פי הטבע וכוח אנושי. אולם חביבין דברי סופרים יותר משל תורה (עירובין כא:), והוא הכוח שיש לבני ישראל לעשות יותר מחיובי התורה, שטבע איש ישראל הוא, שחביב עליהם השבח לקב"ה, וקודם כל דבר מקדים שבח והודיה להשי"ת.

איש ישראל נותן שבח והודיה עוד קודם העשייה, בני ישראל הם מתוקנין להקדים, שישראל משנין את הסדר, כעניין שאיתא (בר"ר נה, ח) אהבה מקלקלת את השורה. וברכת המצוות הוא גם כן כך, שאף על פי שהעיקר הוא המעשה מקדימין ומברכין, ונקרא זה (שמואל ב' יח, כג) 'וירץ אחימעץ ויעבור את הכושי', דהקדים לרוץ יותר מכוח האנושי. וזה כח בני ישראל, שאינם יכולים לעצור עצמם ומברכין מקודם.

[אמרי אמת פר' כי תבא תרס"ו תע"ד תרפ"ג תרצ"א תרצ"ב]

בחיוב הביטול

אי איכא חיוב ביטול כשאין לו מקום שמכניסין בו חמץ

במשנה (פסחים ב.) כל מקום שאין מכניסין בו חמץ, אין צריך בדיקה. יש לעיין, אי דוקא בדיקה אין צריך, כיון דספק דרבנן הוא, אבל ביטול צריך. או דגם ביטול אין צריך, אם אין לו מקום שמכניסין בו חמץ. ולדעת התוס' (שם ד"ה אור) דחיוב הבדיקה הוא

משום דילמא אתי למיכל, ודאי יש לומר דלא תיקנו לבדוק, אלא במקום שמכניסין בו חמץ, דהוי קרוב לודאי כמו שכתבו האחרונים. אבל אם עדיין לא ביטל דהוי ספק דאורייתא, על כל פנים מחויב לבטל. אבל לרש"י (שם ד"ה בודקין) ור"ן ז"ל (שם א. ד"ה

בדקין) דתקנת הבדיקה היתה אף למי שאינו מבטל כראוי, אם כן מדלא הצריכו בדיקה במקום שאין מכניסין חמץ, משמע דגם משום ספיקא דבל יראה אין לחוש. והטעם יש לומר כמו שכתבו התוס' לקמן ריש פרק כל שעה (שם כא. ד"ה ואי אשמעינן), דכל שאינו יודע היכן הוא, אינו עובר בבל יראה ובל ימצא. אם כן דוקא במקום שמכניסין בו חמץ צריך ביטול מן התורה, משום דהוי מצוי, כיון דשכיח שם חמץ. אבל במקום שאין מכניסין, הוי כמו חמץ שאין ידוע, ואינו עובר עליו [עיי"ש עוד]. [שפת אמת פסחים ב.]

בגמ' (פסחים ו:): אמר רבי יהודה אמר רב, הבודק צריך שיבטל. הלשון קשה, דהוה ליה למימר צריך שיבטל, ומהו הבודק. ורש"י ז"ל (ד"ה הבודק) פירש, סמוך לבדיקה מיד. ונראה כוונתו, דמהאי טעמא אמר הבודק, להודיענו שתיכף אצל הבדיקה יהיה הביטול. וכן משמע בגמ' אחר כך, דפריך ונבטליה בד' או בה', ונבטליה בשית, וקשה מי אמר שאינו כן, ודוחק לפרש דפריך ממעשים בכל יום. ולכך נראה דיש לומר דלשון הבודק צריך שיבטל משמע, שסמוך אצל הבדיקה יהיה הביטול כנ"ל. ומכל מקום קצת קשה, דאם כן הוה ליה למימר, אחר הבדיקה מיד יבטל.

ולכך אפשר לומר לעניות דעתי, דקמ"ל דהבודק צריך שיבטל, אבל מי שאין צריך בבדיקה, גם ביטול אינו צריך. כגון הא דתנן במתניתין, כל מקום שאין מכניסין בו חמץ אין צריך בבדיקה, והוי סלקא דעתך אמינא דדוקא בבדיקה דאינה אלא דרבנן אין צריך, דספיקא דרבנן לקולא, אבל ביטול מיהו צריך, אף במקום שאין מכניסין. וגם יש לומר דבכל השנה אפשר דחוששין לגרירת חולדה, דהוי כודאי שגררה, אלא דיש לומר נמי דילמא אכלתיה, ולכך לענין ביטול יש להחמיר יותר [דאע"ג דהוי ספק ספיקא צריך לבטל, כדקיימא לן (ד. ; ש"ך יור"ד ק, סו אות לה) דאפילו בספק ספיקא היכא דאיכא לברורי מבררין, אבל לבדוק אין צריך כיון דהוי טירחא]. וקמ"ל דאינו כן, דחכמים תיקנו כעין דאורייתא, וכל היכא שאין צריך בבדיקה, אף ביטול אין צריך, ודוקא הבודק צריך שיבטל כנ"ל. [שפת אמת פסחים ו:]

טעם דצריך ביטול אחר הבדיקה

אף דמסתמא התייאש מהחמץ כשלא מצאו בבדיקה

בספר בית אברהם הקשה, אמאי צריך ביטול אחר הבדיקה, הא כיון שבדק שפיר ולא מצא, רק מחשש שמא נשאר אחר הבדיקה ואינו יודע היכן הוא, אם כן מסתמא אייאושי מיניה, כיון דלא מצא אחר

הבדיקה, עייש"ה. ומה שכתב שם ליישב, על פי מה שכתב בספר מקור חיים בסי' תמ"ח (ביאורים סק"ט), דיאוש לא נפיק מרשותיה עד דאתי לרשות זוכה, ואי מצאו בעלים קודם היאוש, אינו צריך לזכות בו, רק

דממילא קאי ברשותיה, עייש"ה. לא הבנתי לעניות דעתי תירוצו, כיון דהגמ' (פסחים ו:) קאי דימצא אחר איסורו, א"כ לאו ברשותו קאי, מחמת דאינו ברשותו של אדם.

לכן נראה לעניות דעתי לתרץ לפי מה שכתב אאמו"ר ז"ל [השפת אמת] על המשנה דלקמן (שם ט.), אין חוששין שמא גיררה חולדה משום אין לדבר סוף, ותיפוק

ליה מחמת חזקת בדוק. ותירץ על פי דברי הב"ח (אור"ח סי' ח' אות ח') גבי ציצית, דצריך לבדוק בכל יום, ולא מוקמינן אחזקת בדוק דאתמול, משום דהוי חזקה דאתי מכח גברא, ודילמא אתמול לא בדק יפה, אם כן כמו כן אמרינן גבי חמץ. ולפי זה מיושבת קושית הבית אברהם הנ"ל, דיש לומר דגם אצל האדם גופיה הוי זה הספק, דילמא לא בדיק מקודם יפה. [חידושי רבי נחמיה שם ב.]

שריפת חמץ

קיום מצות שריפת חמץ בחלה שיריים מרבו

סיפר הגה"ק החסיד רבי בן ציון מאסטרואווע זצ"ל, כי פעם החסיד המפורסם ר' הערש בער זצ"ל בערב פסח שנת תרכ"ו [היא שנת פטירת כ"ק הגה"ק מרן בעל החידושי הרי"ם זצוק"ל] בעת שריפת חמץ בכה מאד. ומעשה שהיה כך היה, זכה להיות לו, חלה אחת מן הי"ב חלות של כ"ק מרן רבו הגה"ק החידושי הרי"ם זצ"ל מסעודתו בשבת האחרונה לימי חייו, אשר היתה חביבה עליו מאד, והיתה גנוזה ושמורה אתו עד ערב פסח. ולגודל חביבותה לא אכלה אפילו בסוף זמן אכילת חמץ, אלא רצה לקיים בה מהאי טעמא מצות שריפת חמץ. ואמנם לגודל הגעגועים, על האבידה הגדולה והחשובה שאיבד בזמן ההוא, הוא רבו הגה"ק זצ"ל, אשר זכה לקבל חלה זאת מעל שולחנו הטהור אשר לפני ד', שלא יזכה עוד לזאת מעתה, בכה אז הרבה.

אי בעי בנשרף אינו ראוי רק לאכילת כלב או לכל בהמה וחיה

מסופקני בהא דבנשרף נפסל מאכילת כלב, לנעמית (שבת קכח.), ואטו זכוית ייחשב מאכל אם דווקא כלב, או דהוא הדין בשביל זה. שוב ראיתי בתוס' בכורות כ"ג מכל בהמה וחיה. ולכאורה ראיה דכלב דווקא, ע"ב ד"ה אחת זו וכו', משמע באמת דכלב דאל"כ הרי מצינו בזכוית שהיא מאכל דווקא, עיי"ש. [ארץ צבי ליקוטים לפסח]

מדוע חמץ שנפלה עליו מפולת הרי הוא מבוער רק בדיעבד

רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא יסוד הרוח, מטיל לים כנגד יסוד המים, שריפה, וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים (פסחים כא, א). ישנם ארבעה דרכים לביעור החמץ, כנגד ארבע יסודות שמהם מורכבים כל הנבראים בעולם, אש רוח מים עפר (רמב"ם פ"ד מהל' יסודות ה"א). שריפה באש, מפרר וזורה לרוח כנגד [שארית נתן פסחים כא.]

ביעור חמץ

טעם דחמץ אוסר בפסח במשהו

בליל פסח שאדם עולה לשער הנ' כדאיתא באריז"ל, צריך להשמר מפגם יותר דק, על דרך 'וסביביו' נשערה מאד' (תהלים נ, ג), וזה מרומז במה שחמץ אוסר במשהו. [ארץ צבי צו ושבה"ג תרפ"ו]

טעם דאיסור אכילת חמץ משש שעות

כתב רש"י בפר' שלח (במדבר טו, מא), ח' חוטי ציצית, כנגד ח' ימים שהיה מעת יציאת מצרים ועד שאמרו שירה. והקשו המפרשים, הרי רש"י עצמו כתב בפרשת בשלח (שמות יד, ה), שעל כן אנו קוראים את השירה בשביעי של פסח, משום שאז אמרו ישראל שירה, ואם כן הו' ליה ז' ימים ולא ח'. ותירץ במושב זקנים, שזה נחשב ח' ימים מעת ששחטו את הפסח, כיון שאז התחילה היציאה מהשיעבוד, בכך ששחטו את אלהי מצרים. ויש לומר שעל כן איסור חמץ הוא מי"ד בחצי היום, כיון שאז התחיל זמן שחיטת הפסח, וממילא כבר מתחילה הגאולה, ועל כן אסור באכילת חמץ. [ראש הישיבה שליט"א שש"פ תשע"ו]

יח _____ עלי אור

ענין ביעור שאור דפעמים חמץ חימוצו קשה כשאור

הנה שני לאוין הזהירה תורה, 'לא יראה לך חמץ' ו'לא יראה לך שאור', ואמרינן בגמ' (ביצה ז:), שאור חמור שחימוצו קשה, שמחמץ אחרים, אבל חמץ אין חמוצו קשה. גם היצר הרע יש בו דוגמת חמץ ושאור, כי יש שחוטא לעצמו, והרי הוא כחמץ שאינו מחמץ אחרים, ויש שהוא כשאור שמחטיא אחרים חס ושלום. אם חמץ שוהה זמן רב, נהיה גם הוא שאור, וכן מי שחטא ואינו מתנחם על חטאיו, ועוד מוסיף ומרבה לחטוא, גם הוא בכלל מחטיא אחרים. כי לא יתכן, שבמשך הזמן אחרים לא ילמדו ממנו איזה חטא.

[מאמרי קודש פנ"מ]

ענין ביעור השאור על דרך העבודה

חמץ הכוונה ליצר הרע (זהר ח"ב מ:), יש שאור ויש חמץ, איתא בגמ' (ביצה ז:), שאור חימוצו קשה, וצריכי דאי כתב רחמנא שאור, הוה אמינא משום דחימוצו קשה, ואי כתב רחמנא חמץ, משום דראוי לאכילה. שאור חימוצו קשה אבל אינו ראוי לאכילה, אינו ראוי להנאה. יש עבירות שהאדם עושה, ואח"כ אין לו אפילו הנאה מהם, משביעו רעב, אין אדם מת וחצי תאותו בידו. שאור שחימוצו קשה, והוא נשאר בלי שום דבר. וצריך לבער הכל, לעשות בדיקה בחורין ובסדקים.

[פנ"מ שה"ג תשנ"ג]

דיבוק חברים מסייע לבער את החמץ

דיבוק חברים מסייע לביעור היצר הרע, ופסח הוא זמן מסוגל לזה. וכמו שמצינו בקרבן פסח שהיה נאכל בחבורה, והנה אם יש לאחד מבני חבורה חמץ, אסור לשחוט את הפסח (פסחים סג:), ולמה החמירה התורה בזה, בשלמא איסור מצוה הבאה בעבירה, הוא באופן שאילולא העבירה לא היה מקיים המצוה, אבל כאן שהמצוה והעבירה הם בשני מקומות אחרים, למה נתלה זה בזה. אלא שבכדי לבער את החמץ הוא היצר הרע (זהר ח"ב מ:), מכל וכל, צריך שתהיה חבורה טובה, ואם אחד מבני החבורה אין מעשיו מתוקנים, אסור לשחוט הפסח.

[אוצר דרשות פני מנחם]

ענין ביעור חמץ

עיקר כח המחשבה לפרוח למעלה, דזה ענין פסח פסיחה, ודילוג למעלה. וזה 'תורת העולה וכו' (ויקרא ו, ב), עיקר במחשבה כדאיתא במדרש ובזוהר הקדוש, דעולה מכפרת על המחשבה, וזה 'על מוקדה וכו'', עי' בזוה"ק (ח"ג כז.) באריכות. וזה אין צו אלא עבודה זרה (זהר ח"ג רמ.), היינו מחשבות ופניות אשר לא טובים וזרים המה וצריכים לבערם, וזה ענין ביעור חמץ וכו'. וזה כח הפסח שפורחים למעלה, וזה ענין עולה, וזה ענין פסח מצה ומרור כנגד מחשבה דיבור ומעשה, וזה שהיה בניסן זמן התרוממות, כדאיתא (תהלים לו, לא) 'וירוממך לרשת ארץ בהכרת', זה ניסן על ידי התרוממות מבערין כל הרשעה, וזה ענין ביעור חמץ. [יכהן פאר שבת הגדול עמ' צ"ו]

ראה בנספחים עמ' רנ"ט מאמר מראש הישיבה שליט"א בענין חומרת ביעור חמץ

זהירות בהכשר על מאכלי פסח

אחד מתלמידי רבינו שהיה גביר גדול, היה נוהג להביא לו עבור חג הפסח שומן אווז, ורבינו היה משתמש רק בזה. לימים ירד הלה מנכסיו, הציעו לו חבריו שיהיה סוחר בשומן, ובכך יהיה לו קצת פרנסה מזה. קודם חג הפסח הביא לרבינו קדרה של שומן אווז, שאלו רבינו, מי הוא שנתן לך הכשר. החסיד הנ"ל התפלא על כך טובא ואמר, כי כבר עשרים שנה הוא מביא השומן לרבינו על פסח, ותמיד היה מאמינו, ומה נשתנה עתה. השיב לו, עד עתה היית בעל הבית, והייתי מאמינך, אבל עתה הנך סוחר, וזקוק אתה להשגחה. [לקוטי הרי"ם]

דין מוצא חמץ בביתו ביו"ט שני

כתב בבאר היטב (סי' תמ"ו סק"ד) במוצא חמץ אפשר יעשה על ידי גוי. ולא זכיתי להבין, בפסח ביום טוב שני, דליש אומרים כי לדיעה זו שהובאה כאן בשולחן ערוך (שם ס"ב) דינו כחול המועד וצריך לבער ביום טוב שני, כתב בבאר היטב, כי מכל מקום נכון שלא לשרפו אלא יטילנו לים כו', אם

אפשר יעשה על ידי גוי. ולא זכיתי להבין, כי לדיעה זו שהובאה כאן בשולחן ערוך שצריך לבער, והרי קיימא לן (ב"מ ע"א:) דאין שליחות לגוי, ואין מקיים מצות עשה דתשבתו על ידי גוי. ובשערי תשובה (שם

ב עלי אור

ס"ב) כתב, דתשביתו שייך גם בחול המועד [קל וחומר ליום טוב שני]. ובבאר היטב עצמו (שם ס"ב) כתב בשם המגן אברהם, שצריך לברך על ביעור חמץ, ולכל הפחות למה לא יעשה בעצמו הביעור [ובפרט דאפשר לקיימו על ידי זריקה לים או לבית הכסא כמו שכתב המגן אברהם], והרי מצוה בו יותר מבשלוחו, ובגוי לא שייך שליחות כלל [ואפילו למים שלנו דהוה רק מכשיר מצוה, כתב הרמ"א בסי' תנ"ה סס"א דאסור לשאוב על ידי גוי, ובסוף סי' תס"ז כתב המגן אברהם (ס"ק ל"ז), דכל עניני פסח לא יעשה על ידי גוי]. ואין לומר כי

כתבו כך רק בגלל חימוץ, דזהו שייך במצה ולא בביעור חמץ, דמכל מקום תיקשי הרי מצוה בו יותר מבשלוחו, ומכל שכן כי חל עליו חובת ביעור ותשביתו, וקיימא לן אין שליחות לגוי, וצריך עיון. ואולי דנותנו לגוי, עצם הנתינה הוי ביעור [כמו נותנו לכלבו אם היה מותר בהנאה (פסחים לב.)] כיון דמכלהו על ידי גוי, וצריך עיון גדול דגוי אדעתא דנפשיה קעביד [ועי' במשנה ברורה (שם ס"ז)] שאפילו ביום טוב ראשון אין העולם נוהגין על ידי גוי].

[פני מנחם
מכתב למחותנו הגר"מ קליין]

טעם שבחמיץ דבר הגורם לממון כממון דמי

הנה אף שבכל התורה כולה דבר הגורם לממון לאו כממון דמי, מכל מקום בחמץ אינו כן, אלא אף דבר הגורם לממון כממון דמי, ועובר עליו בכל יראה [עי' פסחים (ה):] ושו"ע סי' ת"מ ס"א]. ויש ליתן טעם לדבר, משום דאיתא שלא היו ישראל

ראויים שיוציאם הקב"ה ממצרים, וגאלם רק כדי שאח"כ יקבלו את התורה. וממילא כיון דזכות התורה שעתידין לקבלה הוי 'דבר הגורם', ובאותו זמן נתעורר הענין שדבר הגורם כממש דמי, לכך אמרינן הכא דכממון דמי. [ראש הישיבה שליט"א]

הקדיש חמץ קודם פסח ולאחר פסח שאל על הקדישו

בסי' תמ"ח סעיף ג', חמץ שעבר עליו הנדר מעיקרו, אם נאסר החמץ, כיון הפסח אסור בהנאה, אפילו הניחו שוגג או אנוס. ונסתפקתי אם הקדיש חמץ לפני פסח ואחרי פסח נשאל עליו, והרי קיימא לן [עי' כתובות עד:]: דחכם עוקר

הנדר מעיקרו, אם נאסר החמץ, כיון שנתברר שלא היה של גבוה למפרע, והו"ל כשוגג או אנוס שנאסר. או דילמא כיון דנתייאש ממנו בזמנו, הוה ליה כהפקר.

[פני מנחם מכתב למחותנו הגר"מ קליין]

חצות

הנחת תפילין בער"פ אחר חצות

נסתפקתי לשיטות דחול המועד לאו זמן **אך** נראה לי ראייה מירושלמי שהביא תפלין, דחשיב אות בפסח איסור חמץ, ובסוכות חיוב סוכה, עיין רא"ש בהלכות קטנות (הל' תפילין סי' ט"ז), ואם כן ערב פסח אחר חצות דאיסור חמץ מן התורה יהיה אסור להניח תפלין, והעירני לזה חכם אחד.

ואף דיש חילוק, דבחול המועד יש לאו וכרת, מה שאין כן בערב פסח ליכא רק עשה דתשביתו. מכל מקום גם בשביל עשה חשיב אות, כמו חול המועד סוכות דליכא רק עשה דישיבת סוכה.

חצות זמן תפלין הוא. [ארץ צבי סי' ל"ד]

חצות, וכמו שכתבו התוס' ר"ה (י"ג. ד"ה דאקריבו) דזמן שחיטת הפסח נקרא בתוך פסח. וכן מצינו בלשון משנה בתענית (ד''), מה עד שיעבור הפסח, עד שיעבור זמן שחיטת הפסח, ומינה דערב פסח אחר חצות זמן תפלין הוא.

ערב פסח

הכנה הראויה לאכילת מצה

בערב פסח אין אומרים מזמור לתודה, משום שאי אפשר לאכול לחמי החמץ לאחר ו' שעות, ונמצא מביא קדשים לבית הפסול. ולכאורה צריך ביאור, דהוה ליה למימר 'אין מביאין קדשים לידי פסול'. נמצינו למדים מדיוק לשון חכמים, 'לבית' דייקא, דיש החשיבות במקום שאליו מביאין את הקדשים. והוא על דרך מה שאמרו בירושלמי (פסחים פ"י ה"א), שרבי לא היה אוכל בערב פסח, לחד טעמא בגמרא כדי שיאכל מצה לתיאבון, והיינו שקודם האכילה יקדש פיו, שהוא המקום שלשם מביאין את המצה. [ראש הישיבה שליט"א]

עניני קרבן פסח

טעם דהוצרכו לבקר את השה ממום ד' ימים

איתא (מכילתא מס' דפיסחא פ"ה) מפני מה פסח מצרים לקחתו קודם לשחיטתו ד' ימים, היה רבי מתיא בן חרש אומר וכו', ולא היו בידם מצוות להתעסק בהם וכו', נתן להם ב' מצוות, דם פסח ודם מילה וכו'. ושהיו שטופים בעבודה זרה וכו', אמר להם משכו ידיכם מעבודה זרה וקחו לכם צאן של מצווה. וצריך עיון, מה הואיל שחיטה. [הגדת הרי"ם]

אי פסח יותר מקודש מבכור ומעשר

במתניתין (זבחים פט.) כל המקודש מחבירו, קודם למעשר, מפני שקדושתו מרחם ונאכל קודם את חבירו וכו', הבכור לכהנים, ע"כ. וצריך עיון בפסח, אי קודם

כו _____ עלי אור

לבכור ומעשר הואיל ויש בו כרת וגם ולאחריו. ונפקא מינה בנשאר אימורים מרובה מצותו לאכול על מצה ומרור ועד דבכור ומעשר עד אחר שחיטת הפסח, איזה חצות וצלי ולמנויו, או בכור דקדוש מהן קודמין, והתנא שייר פסח ולא ביאר מרחם עדיף, ומעשר נמי דמקדש לפניו דינו. [שפת אמת שם]

התקיעות בעת הקרבת קרבן פסח היו ע"י הכהנים

כתב הרמב"ם (פ"א מהל' ק"פ הי"ב), על כל קריאה וא"כ פשוט דהיה בכהנים כמו בכל וקריאה, תוקעין שלשה תקיעות הקרבנות. ובפרט לפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל בחצוצרות. ע"י בילקוט בהעלותך (רמז תשכ"ה) (שם), דבפסח הואיל ואין לו נסכים, תוקעין בקרא ד'וביום שמחתכם' (במדבר י, י), דמרבה בשעת שחיטה, יעוי"ש, והוא מירושלמי מקרא דגם פסח צריך תקיעת חצוצרות, סוף פ"ה דפסחים (ה"ה). [יכהן פאר]

טעם דנקט הרמב"ם ששחיטת הפסח אחר קטורת והטבת הנרות

כתב הרמב"ם (פ"א מהל' קרבן פסח ה"ד) ואין שוחטין אותו אלא אחר תמיד של בין הערבים, אחר שמקטירין קטרת של בין הערבים ואחר שמטיבין את הנרות. ובגמרא ריש פרק תמיד נשחט (פסחים נט.) איכא פלוגתא דברייתות בזה, וצריך עיון מנא ליה להכריע. והכסף משנה כתב, דמשמע התם דמסתברא טעמא הכי. ואיני יודע למה משמע הכי, נהי דבסלקא דעתך דגמ' התם מקשה כן, דקטורת ונרות נמי ליקדמי לפסח, היינו משום דאכתי לא ידעו קרא ד'אותו', אבל בתר דמייתי הגמ' האי קרא, אין לנו להכריע. ומלשון המשנה (שם נה.) והפסח אחריו, משמע תיכף אחר [שפת אמת על הרמב"ם שם, נדפס בסוף מסכת פסחים]

כיצד שחטו ישראל את הפסח במצרים

והרי לא היו מהוללים ופסח ששחטו לערלים פסול

נשאלתי לדעת הסוברים דפרשה ד'זאת חוקת הפסח' (שמות יב, מג - מט) נאמרה ב"ד, וגם לפסח מצרים [כמבואר ברש"י ורמב"ן (שם)], ודלא כהאבן עזרא דאך לדורות נאמרה פרשה זו ולא לפסח מצרים], אם כן איך אכלו במצרים את הפסח, הא בטלו מצות מילה, ופסח ששחטו לערלים פסול. ולכאורה היה אפשר לומר בפשטות, כי משה רבינו ע"ה שחט פסחו תיכף אחר חצות, ובצלייתו בשבע שעות ביום נתפשט

מן הערלה כפורש מן הקבר (שם צב.) לא היה להם עוד, כי עדיין לא ניתנה להם פרשת טומאה עד אחר קבלת התורה, וזה פשוט.

ומחותני הג"ר יעקב מאיר בידערמאן שי' השיב, דגם להאומרים שפרשה זו נאמרה ב"ד, אפשר לומר דנאמרה אחר שחיטת הפסח, ובשעת השחיטה עדיין לא נאסר ערל באכילת פסח, והיו כולם ראויים לאכילה, ושפיר נתקיים 'איש לפי אכלו', עד כאן דבריו, וזה דוחק.

[אמרי כהן מהג"ר מאיר ווארשביאק זצ"ל

אב"ד מאנקטוב מילואים פר' בא אות י"א]

ריח צלייתו, ובאו כל העם אצלו ואמר להם שימולו כדאיתא במדרש (שמור"ר יט, ה), ועדיין היה שהות ביום שימולו ולהמנות על הפסח שישחטו בעדם, ולא קשיא מידי. אבל בפסוק 'והיה לכם למשמרת' (שמות יב, ו) איתא, שמלו 'באותו הלילה'. לכן נראה כי נמנו על פסח של נימולים, שהרי שבט לוי לא בטלו את המילה גם במצרים (רש"י דברים לג, ט; רמב"ם פ"ג מהל' איסור"ב ה"ב), ושחטו למולים ולערלים כשר (פסחים סא.). ונהי דכשר אך לאכילת מולים, אבל ערלים אסורים בו, כאן במצרים הרי מלו עצמם אחר שחיטת הפסח, ושפיר היה מותר גם להם. ודין הפורש

כמה חמץ יהיה ברשותו בשחיטת הפסח וילקה משום שוחט את הפסח על החמץ

ביעורו, יעוי"ש. והרמב"ם ז"ל לא נקיט ספק זה, דהוא רק לבית שמאי, אבל לדידן דקיי"ל כבית הלל, אין נפקא מינה כלל בספק זה. וראיתי שם בציון ירושלים שהקשה על הרמב"ם ז"ל, דנקט בסתמא כזית. ודבריו תמוהין, דהרי לדידן דקיי"ל כבית הלל, אין נפקא מינה כלל בין שאור לחמץ. ויש לעיין בהיה לו חצי זית חמץ ברשותו, אם איכא בזה איסור משום חצי שיעור, דבזה לא שייך כל כך לומר דחזי לאצטרופי. [יכהן פאר]

כתב הרמב"ם (פ"א מהל' ק"פ ה"ה), השוחט את הפסח בזמנו והיה לו כזית חמץ ברשותו, לוקה. הכסף משנה לא הראה מקור לזה דרך בכזית לוקה אבל כן מבואר בירושלמי בפ"ה דפסחים ה"ד, דלוקה רק בשחיה לו כזית ברשותו. ועיי"ש בירושלמי דנסתפק, לבית שמאי דשאור בכזית וחמץ בככותבת לביעורו, ולאכילתו זה וזה בכזית, ונסתפק בירושלמי לענין שוחט על החמץ, אחר מי אתה מהלך, אחר אכילתו או אחר

מקורות לזה דלחכמים בשבת מפשיטין אותו כולו ולא בברזי

בשבת מפשיט כולו, פירוש משום דמסיים הרמב"ם (שם הט"ז) כמעשהו בחול כך מעשהו

כתב הכסף משנה (פ"א מהל' ק"פ הי"ד) דהרמב"ם פוסק כחכמים דאפילו

בשבת. והקשה הלחם משנה מדאמרינן בפרק כל כתיבי (שבת קיז, א) דלחכמים נמי דוקא דשקיל בברזי. ותירץ דלדברי רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אמרו כן, אבל לדבריהם שרי לגמרי, וכן כתב התוס' שם בשבת (ד"ה דשקיל ליה), אף על גב דבריש אלו דברים (סו: ד"ה אלו דברים) לא כתבו כן, עיי"ש. וכן משמע סתימת לשון המשנה פרק תמיד

טעם דאײַסור הוציאה נכתב בלשון יחיד ואײַסור שװירר בלשון רבים

כתוב (שמות יב, מו) 'לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה ועצם לא תשכרו בו', ועל זה הקשה הגה"ק מרן הרשב"ב זצ"ל מפרשיסחא זי"ע, למה נכתב 'ולא תוציא' בלשון יחיד ולא תשכרו' בלשון רבים. וכ"ק הגה"ק מרן ר"ח מקאשנעוויץ זצלה"ה זי"ע השיב, מצינו במקום אחד בירושלמי (פסחים פ"ז ה"ג) בזה הלשון אין

מוציא אחר המוציא, אבל יש שבר אחר השכר. וממילא לפי זה אתי שפיר, לכן אצל המוציא כתיב בלשון יחיד, כי רק הראשון שהוציא חייב, אבל השני פטור, אבל אצל לשון השוכר כתיב 'לא תשכרו בו' בלשון רבים, כי יש שבר אחר השכר, ואפילו מאה כולם חייבים, עכ"ל"ק, ודפח"ח.

[שיח שרפי קדש]

דין אוכל חצי כזית נא וחצי כזית מבושל

יש להסתפק באוכל חצי כזית נא וחצי כזית מבושל, דאפשר דכיון דנכללו בלאו אחד, מצטרפין לכשיעור. או נימא, דמכל מקום ליכא שיעור אכילה בכל אחד מהם, וצריך עיון.

[שפת אמת על הרמב"ם
הל' קרבן פסח פ"ח ה"ד]

ובהגהות הגרי"מ בידרמן: דאפשר דאע"ג שהם בלאו אחד, מכל מקום כיון שהם שני שמות, אין מצטרפין, וכן נסתפק המנחת חינוך (מצוה ד'), עיי"ש. עוד הגיה: לדעת הראב"ד (פי"ד מהל' מאכ"א ה"ו), דאפילו בלאו אחד כל שהם טעמים חלוקים אין מצטרפין, עיי"ש, נראה דהכא נמי אין מצטרפין.

אכל פסח מחורך אי יוצא בו יד"ח אכילת פסח

כתב הרמב"ם (פ"ח מהל' ק"פ ה"ו), צלהו כל צרכו עד שנתחורך ואכלו פטור. ויש לעיין אם מקיים בזה מצות אכילת פסח, דלשון פטור משמע, דאפילו לאו הבא מכלל עשה ליכא, אם כן הוא בכלל צלי אש, ממילא יוצא בו, ואין צריך לאכול יותר, אפילו יש לו עוד בשר צלי כראוי

מזה הפסח. וצריך עיון, דעל כל פנים הוי שלא כדרך אכילה. ובמשנה למלך (פ"א מהל' יסוה"ת ה"ח) מסופק בכל אכילת מצוה, אי יוצא בו שלא כדרך אכילה [אכן בספר תורת חיים בחולין (קכ.) מבואר דיוצאין במ"ע שלא כדרך אכילה].

[שפת אמת שם]

האם אפשר להקטיר חלבי פסחים אחר חצות

ברמב"ם (פ"א מהל' ק"פ ה"ח), ומקטירין חלבי פסחים כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר, במה דברים אמורים כשחל ארבעה עשר להיות בשבת, שהרי חלבי שבת קריבין ביום טוב. צריך עיון דהרמב"ם עצמו (פ"ד מהל' מעה"ק ה"ב) פוסק, שאין מקטירין האימורין אלא עד חצות, ואם כן הוא הדין בקרבן פסח. ואדרבה נראה דגם לדעת רש"י ריש ברכות (ב. ד"ה כדי להרחיק) דבהקטרת חלבים ואברים לא אמרו עד חצות, מכל מקום בפסח דנאכל עד חצות [מדאורייתא לדעת הפוסקים כרבי אלעזר בן עזריה, וגם לדעת הרמב"ם (פ"ח מהל' ק"פ ה"טו) דפוסק כרבי עקיבא דזמנו

כל הלילה, מכל מקום מדרבנן אין נאכל אלא עד חצות], ממילא צריכין להקטיר קודם חצות, משום דאסור לאכול הבשר קודם הקטרת האימורין. וצריך לומר דהרמב"ם לא נתכוין רק דכשר כל הלילה, אבל לכתחילה לא, וסמך עצמו על מה שכתב בעבודת הקרבנות דמקטירין עד חצות.

[אך לפי מה שכתב השאגת אריה (סי' ד') דהרמב"ם סובר דגם בדיעבד אסרו חכמים להקטיר אחר חצות, אי אפשר לומר [שפת אמת והגהות הגר"מ בידרמן כן].

רמב"ם שם, נדפס בסוף מסכת פסחים]

דין פסח שהיו מנויים עליו פחות מעשרה בני אדם

כתב הרמב"ם (פ"א מהל' ק"פ ה"א) היו פחות משנים אין שוחטין את הפסח לכתחילה ואם שחטו כשר. יש לעיין

בשחטו פחות מעשרה דלא הוי כלל קהל, דבכהאי גוונא יש מקום לומר דגם בדיעבד פסול, דכיון דכתיב קהל ועדה וישראל,

אולי לענין עשרה הוי שינה עליו הכתוב ושיבכיה דקריב לביתיה בסכום נפשתא גבר לעכב. וי"ל על פי התרגום יהונתן (שמות יב, לפום מיסב מיכליה תכסון ית אימרא', ע"כ. וזה לשונו: 'ואין זעירין אינשי ביתא שמשמע קצת, שעל כל פסח ופסח היו ממנין עשרא כמיסת למיכול אימרא ויסב הוא מנוין לפחות עשרה, וי"ל בזה. [יכהן פאר]

עבודת הפסח ואמירת ההלל צריכים להשפיע על מהות האדם

איתא בגמרא (פסחים סה:): דכשיצאו מבית המקדש לצלות פסחיהם, 'תנא כל אחד ואחד נותן פסחו בעורו ומפשיל לאחוריו, אמר רב עיליש טייעות, ופירש רש"י (ד"ה טייעות), דרך סוחרים ישמעאלים הוא זה. וצריך ביאור מה הוסיף רב עיליש בדבריו, מה שלא הובן קודם לכן. עוד צריך ביאור, אמאי הוסיף לשון בזיון של סוחר ישמעאלי על דבר נשגב כנשיאת הפסח. ובהגהות יעב"ץ פירש, דקמ"ל דכך נאה לעשות משום חיבוב מצוה, להקל אדם בכבוד עצמו מפני כבוד שמים, והוא על דרך שאמר דוד המלך ע"ה (ש"ב ו, כב) 'ונקלוטי עוד מזאת והייתי שפל בעיני'. ובאופן אחר שמעתי מרבי גדליה הרץ ז"ל ששמע מרבי מאיר זצ"ל הי"ד בן האמרי אמת זי"ע, שהמכוון הוא להשמיענו, שאף אחרי שהגיעו לכת ראשונה ואמרו הלל והקריבו את הפסח בבית המקדש, עם כל המדרגות הנעלות, מכל מקום לא נתגאו מחמת זה חלילה, אלא היו שפלים בעיני עצמם כמו סוחר ישמעאלי.

ויש להוסיף ולומר, שאפילו אחר כל עבודת הפסח ואמירת ההלל, מכל מקום אם קיום המצוה לא היה אלא מקופיא, ולא השפיע עליו בפנימיות ושינתה את מהותו, הרי הוא כטייעא. ולפי זה אין כוונת רב עיליש לומר שכולם היו בבחינה זו, אלא כוונתו, שנצרך להיזהר בזה ביותר, להכנס לבית המקדש באימה וביראה, ולקיים המצוה כראוי. באופן שיושפע על האדם אור וקדושת המצוה וקדושת המקדש, ולא שמיד בצאתו מהמקדש יחזור לכמקודם.

[ראש הישיבה שליט"א עברא דדשא ח"א עמ' רע"א]

באגרת ר"ש מאסטרפוליא

ה' מכה דווקא את המצריים ולא את ישראל אף הנראים כמצריים

הנה כתב וזה לשונו: 'ועליהם השר דלפקט'. כונתו היא, ששם זה שרשו יוצא מתיבת 'המצרים', באותיות הקודמות לאותיות 'המצרים'. והאות מ"ם אחרונה היא מ"ם הרבוי, ואינה מן השרש. ורמז לזה המגיד במאמר: 'אלו עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים', כלומר האותיות שהם קודמות על אותיות המצרים'. ודבריו הקדושים צריכים ביאור, דהא גם ה"א הראשונה של תיבת המצרים אינה מן השורש, ולמה אות זו כן נכללה בחשבון שם השר. ויש לומר דגם בישראל שייך חס ושלוש שמתנהג כמעשה מצרים, ויכול להידמות אליהם, וכמו שכתבו רבותינו הקדושים זי"ע שהתורה מזהירה (ויקרא יח, ג) 'כמעשה ארץ מצרים וגו' לא תעשו', אין כתיב מעשה אלא 'כמעשה', היא וכל ארגלייא דילה. לכן נצרך תיבת 'מצרים' לתוספת ה"א הידיעה, כדי ללמד בכך, שהמלאך יכה רק מצרי אמיתי, ולא ישראל אף שהוא כמצרי.

[ראש הישיבה שליט"א]

אפיית המצות

אמירת הלל בעת אפיית המצות

בהתקרב חג הפסח, הנני תמיד נזכר בפסח בגור - כד הוינא טליא - כי אז הייתי מקרוב ביותר לאאמו"ר זצ"ל. כי בכל השנה היה עסוק ביותר, אבל בפסח, היה בבית פנימה, בבחינת 'והגדת לבנך', אגיד ביה. ובפרט בערב פסח, באפיית המצות וכו', באפיית המצות אמנם לא ראיתיו אומר הלל - אבל כל רמ"ח אבריו פנימה אמרו הלל בשמחה ובהתלהבות.

[פני מנחם במכתב]

חג הפסח

חג האמונה

טעם שפסח הוא חג האמונה

איתא מהרבי ר' יהונתן זי"ע, שמראה הנבואה ליעקב אבינו ע"ה היה בליל הסדר, כיון דביום א' דפסח נולד יצחק אבינו ע"ה [עי' תוס' ר"ה יא. ד"ה אלא]. ולכן בערב פסח אמר יצחק אבינו ע"ה (בראשית כז, ב) 'לא ידעתי יום מותי', כיון דהקב"ה ממלא שנותיהם של הצדיקים מיום ליום, וממילא בערב פסח שפיר היה מתיירא, אולי הגיע קצו למחר. ועל כן גם יעקב אבינו ע"ה לא ברח עד ערב פסח, כיון שעשו אמר (שם, מא) 'יקרבו ימי אבל אבי', ובחיי אביו לא רצה לשלוח בו יד. ואם כן בליל פסח גם נאמר לו (שם כח, טו) 'והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך', ומעשה אבות סימן לבנים (תנחומא פר' לך לך סי' ט'), שליל זה יהא ליל שמורים, עיי"ש.

ואפשר לומר טעם נוסף, כי 'מעשה אבות סימן לבנים' אינו סימן גרידא, אלא שכל מעשה שעשו האבות הק', הרי הם סיבה, ופעלו בזה לכל הדורות שאחר כך. איתא בשם החידושי הרי"מ זי"ע על מה דאיתא במדרש (בר"ר סח, ב), דבשעה שהלך יעקב אבינו ע"ה לחרן, אמר 'מאין יבוא עזרי'. אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כתיב ביה, 'ויקח העבד עשרה גמלים וגו' (בראשית כד, י), ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד. חזר ואמר, מה אנא מובד סברי מן בריי, חס ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי, אלא 'עזרי מעם ה'', ע"כ. והנה חלילה לומר דכפשוטו הוא, ובודאי לא היה ליעקב אבינו ע"ה צל של ספק באמונה, אפילו לרגע כמימריה. שהרי האבות הן הן המרכבה (בר"ר מז, ו), ואפילו לרגע לא הסיחו דעתם מעול מלכות שמים. אלא שכאשר נפל במחשבתו שאין לו כלום, היה מתמה על עצמו 'מה אנא מובד סברי מן בריי', מהיכן בא לו מחשבה כזו שאינה ראויה לו. חזר ואמר 'חס ושלום לית אנא מובד סברי מן בריי', דבודאי אני כשלעצמי איני מאבד את אמונתי ואפילו לרגע אחד, וכל מקורה של מחשבה זו, רק כדי להכניס